

22. Smoczyński, P. Słowiańskie imiona pospolite i własne z podstawowym *-ch-* w części sufiksальной / P. Smoczyński. — Łódź, 1963.
23. Tichoniuk, B. Rodzaje antropimów w nazewnictwie kobiet z Podlasia w XVI–XVII-wiecznych aktach / B. Tichoniuk // Беларуская-руська-польскае супастаўляльнае мовазнаўства і літаратуразнаўства: матэр. III Міжнар. навук. канф.: у 2-х т. / рэд. А. Г. Мезенка. — Т. 2. — Віцебск, 1994. — С. 120–123.
24. Warchoń, S. O ekspresywnej funkcji formantów tworzących nazwiska synów, córek i żon w gwarach ziemi sęczyńskiej / S. Warchoń // Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. — 1973. — 19. — S. 161–172.
25. Wiśniewski, J. Osadnictwo wschodniej Białostoczczyzny: geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne / J. Wiśniewski // Acta Baltico-Slavica. — 1977. — XI. — S. 7–80.
26. Wiśniewski, J. Zarys osadnictwa na Białostoczczyźnie / J. Wiśniewski // Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny. — Т. 1. — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1980. — S. 14–27.
27. Zaręba, A. Formy nazwisk żon i dzieci w dialektach języka polskiego / A. Zaręba // Pisma polonistyczne i slawistyczne. — Warszawa, 1983. — S. 500–569.
28. Zinkiewicz, L. Przewiska mieszkańców wsi Dratów w województwie lubelskim / L. Zinkiewicz // Rozprawy Slawistyczne 7: Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych / red. S. Warchoń. — Lublin, 1993. — S. 361–376.

Тацяна Сакун (Мінск, Беларусь)

КАНТЭКСТУАЛЬНЫЯ ІНШАМОЎНЫЯ СІНОНІМЫ І АНТОНІМЫ Ё ПЕРЫЯДЫЧНЫМ ДРУКУ 1920–30-Х ГГ.

Іншамоўныя словы ўплываюць на развіццё і ўзбагачэнне сінанімічных радоў [1, с. 31], аднак запазычэнні, у параўнанні з уласнабеларускімі словамі, уваходзяць у меншыя па аб'ёму сінанімічныя групы [5, с. 16]. Запозычаныя сінанімы развіваюць значэнне сэнсавай асновы рада шляхам яго канкрэтызацыі, ліквідуюць полісэмію спрадвечнага слова, паведамляюць пра пэўную сферу камунікацыі, у якой яны могуць быць выкарыстаны [3, с. 15]. Калі з'яўленне эквівалентных запозычанняў выклікае дыферэнцыяцыю прагматычных кампанентаў семантыкі спрадвечнага і іншамоўнага сінанімаў, безэквівалентныя запозычэнні змяняюць дэнататыўны і сігніфікатыўны кампаненты семантыкі спрадвечных слоў [2, с. 101].

У перыяд 1920–1930-х гг. на старонках беларускай перыёдыкі адбывалася адаптацыя іншамоўных слоў, галоўным чынам шляхам гласіравання. Многія іншамоўныя словы мелі пры сабе адпаведнікі, якія ўзыходзілі да этымона ці блізкага да яго па значэнню слова: *аграрны* — *земельны*; *агрэман* — *згода*;

агрэсія — *напад*; *амністыя* — *памілаванне, дараванне*; *апеляцыя* — *абскарджанне*; *арбітр* — *суддзя, пасрэднік*; *валанцёр* — *добраахвотнік*; *вета* і *эмбарга* — *забарона*; *дэпазіт* — *уклад*; *інтэрв'ю* — *размова, гутарка*; *калізія* — *супярэчнасць*; *камюніке* — *паведамленне*; *лакальны* і *рэгіянальны* — *мясцовы*; *парытэт* — *роўнасць*; *прэвентыўны* — *папярэджальны, папярэдні, ахоўны, перасцерагальны*; *ратыфікацыя* — *зацвярджэнне*; *рэнтабельны* — *даходны, прыбытковы*; *санацыя* — *аздараўленне*; *спікер* — *старшыня, маршалак*; *фермер* — *хлебароб, гаспадар, селянін, чынавік, земляроб, хутаранец, арандатар, кулак, памешчык*; *змерытура* — *пенсія*; *зімісія* — *выпуск* і г. д.

Звяртаюць на сябе ўвагу ўзаемазамяняльныя іншамоўныя словы. Так, у акрэслены перыяд у друку адначасова выкарыстоўваюцца словы *кантрыбуцыя* і *рэпарацыя*: *Пасля вэрсальскага мірнага дагавору пераможаная Нямеччына павінна была ўплаціць кантрыбуцыю ў 100 мільярадаў долараў, як адшкардаванне за тую шкоду, якая яна прычыніла Францыі і Бельгіі (Ж-28); з гэтымі кантрыбуцыямі (або рэпарацыямі) (Зв.-30, № 10); атрымаць з Нямеччыны рэпарацыі (выплаты) (СБ-26, № 30). У амэрыканскіх палітычных і фінансавых колах спадзяюцца ў бліжэйшым часе распачаць перагаворы аб ваенных даўгах і рэпарацыях (кантрыбуцыях) у кірунку зьмяншэння агульнай сумы... (Бел. сл.-28, № 1). Па Вэрсальскай згодзе Нямеччына абавязана плаціць «саюзнікам» так званыя рэпарацыі, г. зн., напросту кажучы, кантрыбуцыю (М-к-26, № 7–8); канферэнцыя ў справе адшкардавальнай (reparacyjaj) за wajennyja straty (ВК-32, № 2); на ўплату рэпарацый (кантрыбуцый) пераможнікам Нямеччыны (Віц. пр.-32, № 15); у лік рэпарацый (даўгоў) (Ч/п-32, № 115). Запозычэнні ўтвараюць сінанімічны рад: кантрыбуцыя — адшкардаванне — рэпарацыя — выплаты — даўгі.*

Са значэннем 'усенароднае галасаванне' актыўна выкарыстоўваюцца іншамоўныя словы *плебіцыт* і *рэферэндум*: *права плебіцытам (усенародным галасаваннем) выявіць сваю волю (НБ-23, № 3); каб гэтак пытаньне развязава ўсенароднае галасаванне (плебіцыт) (ГБ(В)-24, № 7); усенародны плебіцыт (галасаванне) (БВ-31, № 105); на вызначэнніе terminu samoħa plebiscytu (halasawaħnia) (ВК-34, № 24); плебіцыт (усенароднае галасаванне) (КЛП-35, № 9); адбываўся плебіцыт (выбары) у фолькстаг (К/п-35, № 50); ніякага давер'я да захавання тайны плебіцыту (галасавання) (Ч/п-35, № 11); германскія фашысты назначылі ў Аўстрыі і Германіі «плебіцыт» (усенародны допыт), які, як быццам, высветліць адносіны насельніцтва гэтых краін і асабліва Аўстрыі к адбыўшаму ўзброенаму захопу і гвалтоўнаму далучэнню Аўстрыі да Германіі (Лен. пр.-38, № 72); у Германіі і захопленай германскімі фашыстамі Аўстрыі праводзіўся так называемы «плебіцыт» (галасаванне)... (Лен. пр.-38, № 84); у сувязі з гітлераўскай камедыяй «плебіцыту» («народнага галасавання») (СЛ(б)-38, № 43); усенародным галасаваннем (рэферэндум) (ГБ(В)-24, № 3); на ўсенароднае галасаванне (гэтак званы*

«рэфэрэндум») (СБ-24, № 1); *рэфэрэндум* (галасаваньне грамадзян) у справе зьмены канстытуцыі (СН-27, № 73); *праводзіць усенароднае апытанне (рэфэрэндум) на сваёй ініцыятыве або на патрабаваньні адной з саюзных рэспублік* (Зв.-36, № 279). *Канстытуцыяй уводзіцца ўсенароднае апытанне (рэфэрэндум) для тых выпадкаў, калі гэта будзе прызнана неабходным Вярхоўным Советам СССР або адной з саюзных рэспублік* (М/К-36, № 185). *Прэзідыум Вярхоўнага Совета СССР робіць тлумачэнне дзейнічаючых законаў і выдае адпаведныя ўказы, робіць усенароднае апытанне (рэфэрэндум) на сваёй ініцыятыве або на патрабаваньні адной з саюзных рэспублік...* (Віц. пр.-37, № 164); *Канстытуцыяй уводзіцца ўсенароднае апытанне (рэфэрэндум)* (К-т-37, № 55). *У сувязі з буйнымі забастоўкамі ва Францыі прадпрыемцы арганізавалі на вялікіх заводах «рэфэрэндум» (галасаванне) на пытаньні аднаўленьня работы* (Кім.-38, № 36).

Заўважым, што запазычанне *плебіцыт* напачатку мела больш шырокую сферу выкарыстання, ужывалася ў тым ліку ў пераносным значэнні ‘народнае галасаванне’: *У 1925 годзе украінцы правялі першы школьны плебіцыт і падалі польскім школьным уладам больш 100.000 школьных дэкларацыяў з дамаганьнем украінскай мовы навучаньня ў школах* (ВК-36, № 6). Аднак у Канстытуцыю БССР увайшло нейтральнае запазычанне *рэфэрэндум*.

Разгледзім іншамоўныя неалагізмы, якія на старонках беларускай перыёдыкі 1920–30-х гг. мелі падобныя адпаведнікі і, такім чынам, маглі ўтвараць сінанімічныя рады.

1) Альянс, блок, кааліцыя, ліга; антанта, анішлюс; унія.

Словы *альянс, блок, кааліцыя, ліга* ўжываліся са значэннем ‘саюз, аб’яднанне; злучэнне, хаўрус’:

так званых рабоча-сялянскіх альянсаў (саюзаў) (Л-ц(п)-36, № 20); *нашы рэнне і ўмацаванне рабоча-сялянскіх альянсаў (саюзаў)* (Ч/п-36, № 42); *каб рабочыя і сялянскія альянсы (аб’яднанні, саюзы. — Рэд.) былі створаны і развіваліся ва ўсёй краіне* (Ш/С-36, № 196); *Нацыянальны альянс (саюз) моладзі* (ЧЗ-38, № 231);

śami państwa hety blok, hetaje zlučennje niarolskich narodaŭ (К-22, № 1); *кандыдаты ў Соім і Сэнат ад Блэку (хаўрусу) Нацыянальных Мениасьцей* (БЗ-22, № 26); *утварыць сярод іх блёк (саюз) немаможнага сялянства і сярэднякоў* (СБ-25, № 127); *стварыць блёк (саюз) з прыбалтыцкіх дзяржаваў* (СН-27, № 5); *u sprawie utworzenia wspólnota bloku (chaŭrusu) na wybory* (ВК-27, № 48); *Blok (abjadnannie) Nacyjanalnych Mienścaŭ* (ВК-28, № 17); *учыніць рабоча-сялянскі блёк (саюз)* (МП-30, № 130); *гэтыя дзяржавы ўваходзяць у блёк (саюз) супроць Савецкага Саюзу* (Н/В-30, № 6); *аўстра-венгерскі блок (саюз)* (БВ-33, № 141); *гэты блок (саюз) паўгода кіраваў Расіяй* (Зв.-37, № 227); *пасля стварэння італа-германскага блока (саюза) у Еўропе* (КР-38, № 29);

аўстрыйскія сацыял-дэмакраты паставілі ўвайсці ў кааліцыю (хаўрус) з буржуазіяй (СБ-23, № 148); *аб яго поглядзе на кааліцыю (саюз з іншымі партыямі)* (СБ-24, № 5); *да стварэння кіруючай цяпер краем урадавай кааліцыі (аб’яднаньня)* (Н-26); *сацыялісты займалі ўва ўрадавай кааліцыі (аб’яднаньні) першае кіруючае месца* (СН-27, № 96); *войны, якія вяла рэволюцыя супроць кааліцыі (саюза) контррэволюцыйных манархій* (К/Г-39, № 77); *у варажых адзін аднаму кааліцыях (саюзах)* (Ч/зв.-40, № 62).

Іншамоўнае слова *ліга* ўдакладняецца запазычаннем *блок*:

так званая, Ліга нацыяў (Хаўрус народаў) (СБ-20, № 88). *Рад дэмакратычных (...) групаў апазіцыі ўтварылі Лігу (блэк), якая атрымала назву «Нацыянальнага Аб’яднаньня»* (СП-24, № 26); *«нэгрскіх лігаў» (з’вязкаў) ува ўсіх дзяржавах сьвету* (СБ-24, № 27); *стварыць нацыянальную лігу (саюз)* (СБ-25, № 207); *сарганізаваліся ў «Лігу (з’вяз, саюз) безработных»* (ВК-33, № 6).

Як кантэкстуальныя сінонімы ў шырокім значэнні ‘саюз, аб’яднанне’ выступаюць словы *антанта, анішлюс, унія*:

Сама Антанта (саюз дзяржаваў, цяпер нябядзіўных) траічыць на ўсіх швах (Бел.-20, № 1); *уладзілі свой пякельны хаўрус пад назваю «Антанта»* (СБ-20, № 71). *... Не абміне канфэрэнцыя і яшчэ аднаго пытаньня — аб адносінках да савецкіх рэспублік, якія склаліся ў сваю Антанту. Колькі цяпер гэтых Антантаў? Вялікая Антанта, Антанта Сярэдняй Эўропы, Прыбалтыцкая Антанта. Ёсць, здаецца, Балканская Антанта. Антанта Савецкіх рэспублік — так сама. (...) І ўсе гэтыя Антанты стараюцца, хочуць перамагчы, перахітраваць адна адну* (БЗ-22, № 10); *Антанта (саюз Англіі, Францыі, Японіі, Бэльгіі і Італіі) прызнала* (СН-27, № 54); *нешта вельмі падобнае на англа-японскую Антанту (саюз); Японія нічога ня мела-б супроць, каб аднавіць Антанту (саюз) з Англіяй* (Зв.-28, № 274); *разгалосьці паміж ангельска-францускай Антантай (саюзам) і Амэрыкай* (Зв.-29, № 100). *Latwija i Estonija zaključajuć sajuz z Litwoj dy jašče i tworać nowuju antantu (sajuz) nadbaltyckich dziaŕžaŭ* (ВК-34, № 32);

уважаючы мытны саюз падгатоўкай да так зв. «анишлюсу» (аб’яднаньня) (ВК-31, № 12); *«паміж Аўстрыяй і Германіяй устанавілася такая форма палітычнай салідарнасці, якая роўназначна саюзу ці нават больш таго — маральнаму анишлюсу (далучэнне Аўстрыі да Германіі)»* (Б/П-36, № 160); *справу «Anschlussu» (аб’яднаньня) з Аўстрыяй* (ВК-36, № 40); *«анишлюс» (далучэнне) Судзета (нямецкай вобласці Чэхаславакіі) да Германіі* (К/п-38, № 61). *У сакавіку месяца адбыліся два «анишлюсы», якія будуць мець вялізарнае значэнне для будучага ўкладу палітычных сіл у Эўропе. Першы «анишлюс» — гэта літоўскі, а другі — аўстрыйскі. Ясна, што паміж двума «анишлюсамі» ёсць вялікія роўніцы, але ёсць і падабенствы* (БФ-38, № 4). *Аўстрыйская праблема, пастаўленая ў парадак дня германскімі фашыстамі (анишлюс, г. зн. аб’яднанне Аўстрыі з Германіяй), не знімаецца* (Б/Б-35, № 13);

да мытнай **вуніі** (аб'яднання) (І-25, № 1); у справе мытнай **вуніі** (аб'яднання) (СН-27, № 9); *праект стварэння сярэдня эўрапейскага аб'яднання дзяржаваў (уніі)* — у складзе *Малай Антанты, Аўстрыі і Нямеччыны* (Д/п-28, № 3). *На толькі-што абдышайся ў Гаваньне канферэнцыі т. зв. «Усеамерыканскай Уніі» (аб'яднання ўсіх дзяржаваў абедзвюх Амерык — Паўночнай і Паўднёвай (і «Сярэдняй»), разглядалася пэўне ж не бяз згоды Канадзкага ўраду, пытаньне аб далучэнні Канады да складу гэтай «Усеамерыканскай Уніі»* (С/П-28, № 4).

2) Канцэрн, карпарацыя, картэль, сіндыкат, трэст, кампанія, кансорцыум; манаполія.

Са значэннем 'аб'яднанне, саюз; хаўрус' выступаюць словы **канцэрн**, **карпарацыя**, **картэль**, **сіндыкат**, **трэст**:

аб спыненні плацэжэй буйнейшым германскім **канцэрнам** (аб'яднаньнем) на будаўніцтву самалётаў і матараў (Ч/п-32, № 72); *прадстаўнікі ваенных канцэрнаў* (аб'яднанняў ваеннай прамысловасці) (Ч/п-33, № 164); з'яўляючыся палітычным прадстаўніком **канцэрна** (капіталістычна-фінансавага аб'яднання) (БВ-35, № 72). *Міцүі — старэйшае фінансавае аб'яднанне (канцэрні) Японіі* (К(М)-36, № 83); *забастоўцы тыпаграфічскай газетнага канцэрна* (аб'яднання) «Палонія» (Ч/п-36, № 105);

на прыкладу *фашысцкіх карпарацый* (саюз) (ЧЗ-29, № 22). **Карпарацыя** — аб'яднанне людзей на аснове якіх-небудзь групавых (прыватных) інтарэсаў з мэтай сумеснай іх абароны, дзейнічаючых як самастойная арганізацыя (Зв.-35, № 223);

прамысловыя **картэлі** (аб'яднанні) далей усьцяж падымаюць цэны на свае вырабы (НС-26, № 37); *памянёных прамысловых картэляў*, (аб'яднанняў) (СБ-26, № 291); *вытворцы якіх пазлучаліся ў саюзы (картэлі)* (БЗ-32, № 26); *дзяржава ў гэтых «картэлях» (хаўрусах прамыслоўцаў) адыгрывае рашаючую ролю* (БЗ-32, № 33); *польскі картэль* (саюз) цукроўнікаў і тлупой (ВК-33, № 22); *systemaj kartelaj (sajuzaj) ziemiarskich wytworcay i tlypnoj* (ВК-33, № 35); *пануючыя буйныя прамысловыя аб'яднанні (картэлі)* (ПБ-34, № 10); **сіндыкаты** (партыі, хаўрусы) рабочых (СБ(С)-20, № 10); *роль так-званых Сындыкатаў (Праф. Саюзаў)* (ЖБ-25, № 3); **сіндыкат** (хаўрус) 160 найвялікшых англійскіх гандлёвых фірмаў (БЗ-32, № 11);

нямецка-французскі мэтэалоргічны трэст (саюз прамыслоўцаў) (НШ(а)-25); *вялізарны амерыканскі тытуновы трэст* (аб'яднаньне капіталістаў і фабрыкантаў гэтае галіны прамысловасці) (БН-26, № 1); *вялізарныя міжнародныя трэсты* (саюзы) вялікіх прамыслоўцаў (НС-26, № 36). **Трэст** — аб'яднаньне некалькіх прадпрыемстваў (БВ-30, № 55); *ня толькі трэсты* (вялікія аб'яднанні буйнага капіталу) падлягаюць нацыяналізацыі (БК-30, № 1); *и барачіе з trustami (sajuzami promyslai)* (Сам.-33, № 2);

к-т фінансавых экспертаў выказаўся за ўтварэнне **кансорцыуму** (аб'яднаньне) французскіх банкаў (СБ-26, № 144).

Некаторыя з пералічаных запазычанняў выкарыстоўваюцца ў адным кантэксце, дзе маюць месца спробы размежавання значэнняў: **Канцэрны** амерыканскай мэтэалоргіі, у тым ліку і такія волаты, як сталёвы **трэст** (...), *працуюць са стратамі* (Н/В-32, № 29). *У адным толькі канцэрне АЭГ (усеагульная электрычная кампанія) звольнена 1100 служачых* (ЧЗ-32, № 14); *з гэтых самых картэляў (міжнародных трэстаў)* (СБ-27, № 105); *перад ішаркім развіццём розных манаполіяў, трэстаў, картэляў (розныя тыпы аб'яднання банковага і прамысловага капіталу)* (Д/п-28, № 5); *буйныя трэсты, карцелі* (аб'яднанні) (К(ч)-32, № 72); *на пытанні аб міжнародных сіндыкатах (картэлях)* (СБ-27, № 113); *сіндыкат (кампанія) фінансістаў* (ЗП-28, № 2). *Чым розніцца сіндыкат ад трэсту?* (ЧЗ-28, № 21). — **Трэст**, у асноўным, з'яўляецца цесным аб'яднаньнем прадпрыемстваў адной галіны вытворчасці з поўным знішчэннем іх гаспадарчай самастойнасці, тады, як **сіндыкат** — аб'яднаньне прадпрыемстваў адной ці некалькіх галін вытворчасці са знішчэннем толькі іх камэрцыйнай самастойнасці. *У СССР сіндыкатам таксама называецца аб'яднаньне трэстаў* (ЧЗ-28, № 22).

3) Канвенцыя, пакт, трактат; канкардат; канцэсія; кантракт.

Пералічаныя запазычання ў названы перыяд выкарыстоўваліся са значэннем 'дагавор, умова, згода, пагадненне':

падпісаны польска-турэцкія умовы: трактат аб прыязні, гандлёвай **канвенцыі** і **канвенцыя** аб аседласці (Н/с-23, № 17); *быццам падпісанай міжы ССРР і Венгрыяй тайнай ваеннай канвенцыяй (умовай)* (СП-24, № 12); *вашынгтонскую канвенцыю* (згоду) аб 8-мігадзінным рабочым дню (СБ-28, № 35); *спэцыяльнай умовы (канвенцыі), падпісанай абедзвюма дзяржавамі* (ВК-31, № 10); *аб першым артыкуле праекту канвенцыі* (згоды) (БВ-32, № 44); *аб падпісанні канвенцыі* (згоды) аб узгадняльнай працэдурцы паміж Польшчай і Савецкім саюзам (П/п-32, № 267); *ангельскі праект канвенцыі* (угоды) (БГ-33, № 1); *хаця-б якую «куцю» канвенцыю* (супольную ўмову) (РК-33, № 22); *падпісаньне канвенцыі* (дагавору) аб азначэнні агрэсіі (Р/КБ-33, № 27); **канвенцыя** (дагавор) на раззбраенню (К/п-34, № 83); **канвенцыя** (пагадненне) аб забароне хімічнай вайны (С/кам.-34, № 33); *на пытанню аб заключэнні канвенцыі* (дагавору) узаемнай дапамогі (З/сб-35, № 35); *падпісаць агульную канвенцыю* (пагадненне) на абмежаванню ўзбраенняў (Сав. П.(л)-35, № 21); *аб ваеннай канвенцыі* (дагавору) (Ч/п-35, № 297); *турэцкага праекта канвенцыі* (дагавора) аб рэжыме праліваў (Сав. П.(л)-36, № 53); *рыбалоўнай канвенцыяй* (пагадненнем) (Лен. пр.-39, № 77);

аб гарантыйным пакце (дагаворы) (СБ-25, № 153); **пакт** (дагавор) з Літвой (СН-26, № 45); *польскі праект пакту* (умовы) аб неагрэсіі (ненанаданні) (НП-27, № 45); *нямецка-італьянскі пакт* (дагавор) (СН-27, № 1); **пакт** (г. зн. дагавор) *Келёга гаворыць аб забароне вайны* (Зв.-28, № 200); *праjekt miżnarodnaha paktu (dahaworu) ab skasawaini na zaŭsiody wajny* (ВК-28, № 41); *правядзеньне ў жыццё пакту* Кэльёга (міжнародны дагавор, які

абавязвае дзяржавы адмовіцца ад вайны) (БВ-29, № 3); аб зацверджанні **пакту** Кэльтэга (міжнароднае ўмовы аб забароне вайны) (БВ-29, № 26); *proby zaklučeniia paktu (umowy) ab nienapadañni* (ВК-31, № 37). Германія адмовілася ад удзела ва ўсходня-еўрапейскім **пакце** (дагаворы) аб ненападзе і ўзаемадапамозе (ПК-34, № 136); Англія больш усяго зацікаўлена ў заключэнні еўрапейскага паветранага **пакта** (дагавора) (З/ср-35, № 56). Слова «**пакт**» азначае згода, дагавор паміж дзяржавамі (ЛС-35, № 46); пытанне аб **пактах** (згода) (Ч/п-35, № 214); рознага роду дагаворы (**пакты**), заключаемыя Савецкім Саюзам з другімі краінамі (Больш. сцяг-36, № 5); быў задуман усходні **пакт** (умова) аб узаемнай дапамозе (К/прд-36, № 20). **Пакт** — міжнародны дагавор (Ч/п-36, № 66); аб заключэнні паліцэйскага **пакта** (згоды) паміж абодвымі краінамі (Ч/п-36, № 116);

Усе польскія законы і **трактаты** (умовы), падпісаныя Польшчай... (Н/с-23, № 10). ССРРлучыць з Кітаем палітычны **трактат** (умова) (ЗБ-25); праект **трактату** (дагавору), які будзе падпісаны пасля зацверджання яго праз абодва ўрады (СН-27, № 9); *Litwa nie podpisała Wersalskaha traktatu (dahaworu)* (ВК-28, № 34). *Hasasy za źmienu Wersalskaha traktatu (dahaworu) štoraz čaściejšyja i masniejšyja...* (ВК-33, № 13).

Запазычанне **канкардат** мае абмежаванае значэнне 'дагавор паміж рымскім папам і ўрадам пэўнай дзяржавы': Францыя ўжо даўно разарвала саюз («**канкардат**») з Рымам (СП-24, № 10). *Соім (...)* зацвердзіў умову (**канкардат**) Польшчы з папаю (СБ-25, № 73); змест **канкардату** (умовы) паміж Польскай Рэспублікай і Папай Рымскім (БД-25, № 15). *Напалеон па-чуў сваю ўладу запраўды змацванай толькі пасля «канкардату»* (згоды) з Рымам (НС-26, № 35). *Nawat dumajuć ab Konkordacie (dahawory) miż Čechijaj i Watykanam* (ВК-27, № 7); у праекце **конкордату** (**трактату**) з Ватыканам (ДП-28, № 4); ліянэрская арганізацыя выступае супроць **канкардату** (дагавор з папай) з яго імкненнем атручваць дзяцей рэлігійным дурманам (Зв.-29, № 64); аб заключэнні **конкардату** (згода з Ватыканам) (ЧЗ-29, № 7). **Konkordat** (*dahawor*) Litwy z Apostalskaj Stalicaj (К-24, № 12). *Nawat dumajuć ab Konkordacie (dahawory) miż Čechijaj i Watykanam* (ВК-27, № 7). **Konkordatam** *nazywajecca ūmowa koźnaj dziaźawy z Watykanam, jak haloñnaj ustanowaj katalickaha kaścioła, u sprawach suadnosinaj pamiż katalickim publicnym žyćciom u tej ci inšaj dziaźawie* (ВК-34, № 22); *награжаюць нават сарваннем конкордату* (умовы з Ватыканам) (Сам.-37, № 4).

Нягледзячы на абмежаванае значэнне, гэта запазычанне актыўна выкарыстоўвалася на старонках тагачаснага перыядычнага друку, таксама ў пераносным значэнні: *Калі конкордат з рымскім папай амаль ня зусім звольніў каталіцкае духавенства ад улады польскай дзяржавы, пакінуўшы вышэйшую ўладу над ім галаве замежнага «Рымскага Інтэрнацыяналу», другі «конкордат» — з праваслаўнай царквой — да канца і безапэляцыйна падпарадкаваў царкоўную іерархію і ўсё царкоўнае жыццё ў краі — урадава-*

паліцэйскай апецы і самаволі... (З/п-26). *Польска-жыдоўскую ўмову, якую падпісалі прадстаўнікі жыдоўскага і польскага народу завуць «конкордатам» мусіць дзеля таго, што гэтая ўмова была зроблена і ўвайшла ў сілу бадай адначасна з тым слаўным «конкордатам», які польскі ўрад зрабіў з Рымскім Папай* (СН-26, № 6).

Іншамоўнае слова **каніцсія** ўжывалася ў значэнні 'дагавор — дазвол': *абісінскі ўрад даў... каніцсію* (дазвол-кантракт) амэрыканскай кампаніі на будову грэблі на Ніле (Пр-ца-27, № 4). **Каніцсія** — дазвол, які выдаецца на вядомых умовах дзяржавай прыватным капіталістам на ажыццяўленне той ці іншай гаспадарчай дзейнасці (Зв.-35, № 223). *Англійскі капітал не супроць прыбраць к рукам і астатнюю частку вобласці Чако, атрымаўшы на яе каніцсію* (дагавор аб доўгатэрміновай арэндзе. — Рэд. «К. П.») ад Парагвая (К/п-35, № 37).

Запазычанне **кантракт** выкарыстоўвалася ў якасці сіноніма да слова **ўмова**: *Кантрактацыя, якая азначае ўмову (кантракт) паміж сельскаю гаспадаркаю і дзяржаўнаю, ў нашых беларускіх умовах у першую чаргу ставіць сабе мэты: а) умацаваць далейшае пашырэнне пасеўных плошчаў пад ільном, б) падняць ураджайнасць, в) садзейнічаць развіцццю сельскае гаспадаркі, адначасова прадстаўляючы выгады засеўчыкам ільня; шляхам добраахвотнае ўмовы (кантрактацыі) з сваім сельска-гаспадарчым каапэратывам* (Н/Б-28, № 30). *Трэба толькі дасканальна азнаёміць сялянства, якія мэты ставіць сабе кантрактацыя як умова (кантракт) паміж дзяржаўнай прамысловасцю і сялянскай гаспадаркай для абодвых бакоў* (Н/Б-29, № 49).

4) Мемарандум, нота.

Словы **мемарандум** і **нота** выступаюць сінонімамі са значэннем 'заява': *прапанова саюзнікау дае нямецкаму мэмарандуму* (напамінанню) *новы напрамак* (СБ-25, № 164); *літоўскі мэморандум* (дыплёматычная нота) *на пытаньнях аб польскай політыцы* (ЧЗ-29, № 21). *Урадавыя дэпутаты румынскай часткі прыкарпацкай Русі перадалі Міранэску мэморандум* (політычную заяву), у якім яны прапануюць яму настойваць у Варшаве на пабудаванні прамых чыгуначных зносін паміж Сыгэтулем і Чарнавіцамі... (ЧЗ-29, № 45); адносна нядаўна апублікаванага ангельскім друкам **мэморандуму** (політычная нота) *нямецкага вайсковага міністра* (ЧЗ-29, № 47); *прадстаўнік германскай дэлегацыі на сусветнай эканамічнай канфэрэнцыі Гугенберг падаў старшыні канфэрэнцыі мэморандум* (заяву) (З/ср-33, № 98); **мэмарандум** (прапанова) *аднаго з правадыроў германскага фашызму Гугенберга на лёнданскай канфэрэнцыі* (Р/КБ-33, № 27). *Пасол пан Іен перадаў нам адпавядальны мэмарандум* (заяву) (Ч/п-33, № 109). **Мэмарандум** — *дакладная запіска альбо дыплёматычная нота*, у якой выкладаецца погляд ураду на якое-небудзь пытаньне (Ч/п-33, № 140). **Мэмарандум** — *афіцыйнае паведамленне, якое выкладае думку ўраду на якому-небудзь пытаньню* (Ч/п-33, № 144). *Югаслаўскі ўрад перадаў у лігу нацый мэмаранду* (заяву) *аб тэрарыстычнай дзейнасці*

югаслаўскіх эмігрантаў... (БМ-34, № 107). Аб гэтым яскрава гаворыць **мемарандум** (дыпламатычны дакумент) германскага ўрада перадаванага ўрадам Францыі, Англіі, Італіі і Бельгіі, у якім германскі ўрад выказвае сваю незадаволенасць савецка-французскім дагаворам аб узаемадапамозе (ЛС-35, № 52); *фашысцкая Германія звярнулася (...) з мемарандумам (пісьмовай заявай) к англійскаму ўраду* (К/З-36, № 33). Пытанні прыведзены ў **мемарандуме (ноце)**, складзеным у форме інструкцыі англійскаму паслу ў Берліне... (К-т-36, № 103). *Совет міністраў разгледзеў германскі мемарандум (ноту), прызнаў яго непрымальным* (Зв.-36, № 55). У **мемарандуме** (наведамленні, перададзеным дзяржавам — удзельнікам Локарно, Гітлер указвае на франка-савецкі дагавор, як на адзіную прычыну разрыву Германіяй Локарнскага дагавора (К/прд-36, № 24) (СЛ(б)-36, № 26). **Меморандум** — у дасканаласці азначае «памятная запіска». **Меморандумам** называецца звычайна дыпламатычная **нота**, утрымліваючая многа фактычнага матэрыяла і фармальна прадназначаная як-бы для таго, каб напаміць аб гэтых фактах ураду, якому яна адрасуецца. **Фактычна меморандум** адрозніваецца ад другіх дыпламатычных **нот** толькі тым, што апошнія значна карацей, утрымліваюць значна менш фактычнага матэрыяла (Ш/С-36, № 202).

У асобную групу вылучаюцца іншамоўныя словы, якія маюць больш вузкае лексічнае значэнне, у параўнанні з тымі запазычаннямі, пры дапамозе якіх адбываецца тлумачэнне. Напрыклад, кантэкстуальныя гіперонім **экспарт** і гіпонім **дэмпінг**: *Нязначнае ажыўленне можна заўважыць яшчэ і ў вугальнай прамысловасці Польшчы. Яно выклікаецца з аднаго боку палітыкай фашыстоўскага ўраду, які стымулюе **экспорт** шляхам бросавых цэнаў (**дэмпінг**)...* (Б-29, № 7). *У вуснах гэтай буржуазнай газэты савецкі **экспарт** увесь час называецца «дэмпінгам» (продаж тавараў за граніцу па цэнах ніжэй сабекошту). Газэта хоча прыкрыць факт магутнага гаспадарчага росквіту Савецкага Саюзу беспладстаўнымі разважаннямі аб «дэмпінгавым» характары нашага **экспарту*** (Зв.-30, № 144). *Французская прэса востра ляець ваеннага міністра, які (...) закупіў вялізарную партыю радавых макаронаў для арміі, ня глядзячы на афіцыйна абвешчаны ў Францыі байкот радавага «падрыўнога **экспарту**» («дэмпінг»)...* (Б3-31, № 1); *забойчы для сусветнай гаспадаркі савецкі **дэмпінг**, ці падрыўны **экспорт** (па нясуверна нізкіх цэнах)* (Б3-31, № 25). *У Германіі ствараецца спецыяльны фонд, які будзе выкарыстан для **дэмпінга** на сусветных рынках. З гэтага фонду, будуць вазмяшчацца **экспарцёрам** страты ад **экспарту** па цэнах ніжэй сабекошту* (П/п-35, № 144). **Дэмпінг** — слова англійскае. Яно азначае продаж тавараў на замежным рынку па больш таннай цане, чым на ўнутраным з мэтай альбо знайсці збыт для прадуктаў перавытворчасці, альбо забяспечыць выключнае права (манаполію) на прадаваемы прадукт. Паклёпніцае абвінавачванне ў **дэмпінгу** было высунута супроць СССР у 1930 г. заходне-еўрапейскімі і амерыканскімі капіталістамі з мэтай падарваць савецкі **экспарт** і тым

ускладніць паспяхова правядзіную індустрыялізацыю нашай краіны. **Дэмпінг** шырока прымяняюць краіны імперыялізма, асабліва Японія (БП-37, № 96). **Дэмпінг**, або бросавы **экспарт** — продаж тавараў на іншакраінным рынку па штучна зніжаным, бросовым цэнам, пры павышаных цэнах на ўнутраным рынку, з мэтай выцяснення канкурэнтаў на знешніх рынках і забяспечэнні высокіх манапольных цэн на ўнутраным рынку (Б/З-39, № 34).

Запазычанне **парламент** з'яўляецца кантэкстуальным гіперонімам у адносінах да гіпонімаў **кангрэс**, **картэсы**, **ландтаг**, **меджліс**, **рыксдаг**, **рэйхстаг**, **скупічына**, **стортынг**, **хурал**: *Niamieččyna prystupila da powušč wubaraj u **Parlament** (Sojtm)* (К-24, № 30); у ангельскім **парлямэнце** (накіталт дзяржаўнай думы) (К-т-27, № 59); *пасяджэнні ангельскага **парляманту** (дзяржаўнае думы)* (БВ-26, № 12); *65 сяброў амэрыканскага **кангрэсу** (**парляманту**)* (СБ-25, № 216); *на выбарах у **кангрэс** (**парламент**)* Калумбіі (БВ-35, № 110); *сесія іспанскіх **картэсаў** (**парламента**)* (Зв.-37, № 228); у прускім **ландтагу** (**парляманце**) (ЧЗ-30, № 17); *турэцкі **мэджыліс** (**парлямант**)* (СБ-25, № 57); *з дэпутатам першай палаты **рыксдагу** (шведзкі **парлямант**)* (Зв.-28, № 67); *выбары ў германскі **рэйхстаг** (**парлямант**)* (БВ-32, № 134); *югаслаўская **скупічына** (**парлямант**)* (СБ-26, № 146); *лічбовы склад нарвэжскага **парляманту** — **Стортынга*** (С/П-28, № 4). *Мангольскія газеты публікуюць наведанне аб выніках закончыўшай сваю работу 20-й сесіі **Малого Хурала** (**парламента**)* (Л/С-36, № 31).

Антанімія — з'ява больш рэдкая, чым сінанімія. Антанімічныя пары ўтвараюцца ў выніку лагічнага проціпастаўлення [4, с. 13]. Антонімы характарызуюць з'яву праз супрацьлеглыя паняцці падобнымі па форме словамі: *Лепшы канькабежац рэспублікі дынамавец Барыс Баляшакоў дагэтуль быў вядомы, як выдатны **спрынтэр** (бягун на кароткіх дыстанцыі). Яго імя фігуруе ў першым дзесятку канькабежцаў Саюза. Аднак слабасцю яго з'яўляліся **стайерскія** (вялікія) дыстанцыі* (Зв.-37, № 27). *Са старта бег адрознаваў лепшы **стайер** (бягун на доўгія дыстанцыі) рэспублікі...* (Зв.-35, № 222). *Nielha dač kartawinaŭ mienš pad **minimum** (**minimum** = najmienišaje maščutaje mnoštwa), taksama jak nielha dač ich i pa-nad **maximum** (**maximum** = najbolšaje maščutaje mnoštwa)* (ВК-27, № 20). **Экспорт** — вывоз тавараў; **імпарт** — прывоз (ЧЗ-28, № 17). **Эміграцыя** — выезд з краіны, **іміграцыя** — уезд у яе (ЧЗ-28, № 39).

На старонках беларускамоўнай перыёдыкі 1920–30-х гг. знаходзіць адлюстраванне адаптацыя іншамоўных слоў і іх уваходжанне ў сістэму нацыянальнай мовы. Падбор адпаведнікаў да слоў іншамоўнага паходжання, утварэнне сінанімічных радоў з запазычаных і ўласнабеларускіх слоў, запазычанне і засваенне антанімічных пар спрыялі развіццю беларускай літаратурнай мовы ў вызначаны перыяд.

Скарачэнні

Б — Бальшавік. **Б/Б** — Бальшавік Беларусі. **БМ** — Бальшавік Мсціслаўшчыны. **БП** — Бальшавік Палесся. **Б/П** — Бальшавік Полаччыны. **Б/З** — Бальшавіцкі змагар. **Бальш. сцяг** — Бальшавіцкі сцяг. **Бел. сл.** — Беларускае слова. **БВ** — Беларуская вёска. **БГ** — Беларуская газета. **БД** — Беларуская доля. **БН** — Беларуская ніва. **БЗ** — Беларускі зван. **БФ** — Беларускі фронт. **Бел.** — Беларусь. **Віц. пр.** — Віцебскі пралетарый. **ГБ(В)** — Голас беларуса. **Д/п** — Доля працы. **ДП** — Думка працы. **Ж** — Жанчына на барыкадах. **ЖБ** — Жыццё беларуса. **З/п** — За праўду. **З/сб** — За сацыялістычнае будаўніцтва. **ЗП** — Зара працы. **Зв.** — Звязда. **ЗБ** — Зорка беларуса. **З/ср** — Ленінскі шлях (Слуцк). **І** — Іскра. **К/прд** — Калгасная праўда (Асіповічы). **К/П** — Калгасная праўда (Гарадок). **К/п** — Калгасная праўда (Лепель). **К(ч)** — Калектывіст. **К/З** — Камунар Заслаўшчыны. **К-г** — Камуніст. **К/г** — Калгасная трыбуна. **КР** — Калектывіст Расоншчыны. **К(М)** — Камуна. **Кім.** — Кімавец. **Лен. пр.** — Ленінскі прызыў. **Л/С** — Ленінскі шлях (Шуміліна). **Л-ц(п)** — Барацьбіт за калектывізацыю. **ЛС** — Чырвоная Лагойшчына. **МП** — Магілёўская праўда. **М-к** — Маладняк. **М/К** — Маяк камуны. **Н/Б** — На Беларусі. **Н/В** — На варце. **Н** — На прадвесні. **НС** — Народная справа. **Н/е** — Наш сцяг. **НБ** — Наша будучыня. **НП** — Наша праўда. **НШ(а)** — Новы шлях. **П/п** — Палеская праўда. **ПБ** — Піянер Беларусі. **Пр-ца** — Праца. **ПК** — Прымежны камунар. **Р/КБ** — Работніца і калгасніца Беларусі. **РК** — Родны край. **СБ** — Савецкая Беларусь (Мінск). **СБ(С)** — Савецкая Беларусь (Смаленск). **Сам.** — Самапомач. **С/П** — Сіла працы. **СЛ(б)** — Сцяг Леніна. **С/Б** — Сын беларуса. **СН** — Сялянская ніва. **СП** — Сялянская праўда. **С/кам.** — За калгасы. **Сав. П.(л)** — Калгаснік на варце. **Ч/п** — Чырвонаармейская праўда. **Ч/зв.** — Чырвоная звязда. **ЧЗ** — Чырвоная змена. **Ш/С** — Шлях сацыялізма. **ВК** — *Віцарускаја крупіца*. **К** — *Крупіца*.

Літаратура

1. Амирова, Т. Г. Заимствование и его роль в развитии и обогащении синонимии (на материале разносистемных языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Т. Г. Амирова; Азерб. гос. ун-т. — Баку, 1975.
2. Воробьева, С. В. Системно-структурные преобразования семантики слова в процессе лексического заимствования (на материале новейших англицизмов в русском языке): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / С. В. Воробьева. — Минск, 2003.
3. Кравченко, С. Ю. Обогащение русских синонимических рядов иностранной лексикой: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / С. Ю. Кравченко; Пятигор. гос. лингв. ун-т. — Пятигорск, 2000.

4. Магамедова, Л. К. Роль иноязычных заимствований в развитии лексической семантики в лезгинском литературном языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02 / Л. К. Магамедова; Дагестан. гос. пед. ун-т. — Махачкала, 2005.
5. Чо Хи Сук. О соотношении синонимических и иных системных характеристик заимствованных и исконных слов в русском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Чо Хи Сук; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. — М., 2004.